

Nr 50.

Ankom till riksdagens kansli den 13 mars 1946 kl. 4 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisationen av garnisonssjukvården för Stockholms garnison.

(1:a avd.)

I propositionen nr 9 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 4 januari 1946, föreslagit riksdagen att

dels besluta, att ett nytt garnisonssjukhus för Stockholms garnison skall uppföras i enlighet med vissa av föredragande statsrådet angivna riktlinjer,

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna i förberörda statsrådsprotokoll intaget preliminärt avtal rörande samarbete mellan kronan och Stockholms läns landsting vid driften av det nya garnisonssjukhuset.

I. Inledning.

Det nuvarande garnisonssjukhuset i Stockholm uppfördes under åren 1817—1834. Huvudbyggnaden med fasad mot Hantverkargatan är alltjämt i gott stånd. Med hänsyn till den betydande utveckling, som under det senaste århundradet ägt rum inom medicinens och sjukvårdens område, anses emellertid sjukhuset omodernt och synnerligen olämpligt för sitt ändamål.

Med hänsyn härtill har frågan om att bereda förbättrade lokaler för garnisonssjukhuset sedan lång tid tillbaka varit föremål för övervägande. I det förslag, som på sin tid framlades om uppförande av kasern-etablissemang för flertalet till Stockholm förlagda truppförband å Järvafältet invid Stockholm, ingick sålunda, att även ett nytt garnisonssjukhus skulle anläggas å nämnda plats. Ehuru en del förberedande åtgärder i sådant syfte vidtoges, blevo dessa planer dock icke fullföljda. Närmaste orsaken härtill torde vara att söka däri, att, sedan kravet på att bereda serafimerlasarettet nya lokaler framträtt med ökad styrka, fråga uppkom, om icke en sammanslagning av detta lasarett med garnisonssjukhuset skulle vara icke blott möjlig utan jämväl innebära bestämda fördelar ur ekonomiska och sjukhustekniska synpunkter.

I detta avseende företogs undersökningar av 1917 års garnisonssjukhuskommitté och 1919 års sjukhusbyggnadssakkunniga. Sedermera upptogs spörsmålet ånyo av den s. k. sjukhuskommissionen, vars förslag i denna del anmäldes av chefen för försvarsdepartementet i propositionen 1930: 232 (s. 115—144). Efter en redogörelse för kommissionsförslaget och de däröver avgivna yttrandena anförde departementschefen, att han ansett sig böra förordna det av sjukhuskommissionen framlagda förslaget i fråga om garnisonssjukhusets sammanförande med karolinska sjukhuset ävensom de av kommissionen föreslagna allmänna bestämmelserna rörande denna sammanföring.

Riksdagen (skrivelse nr 386) beslöt, att garnisonssjukhuset skulle sammanlösas med karolinska sjukhuset i huvudsaklig överensstämmelse med nyss angivna allmänna grunder.

Bestämmelser rörande organisationen av garnisonsavdelningarna vid karolinska sjukhuset meddelades i det för sjukhuset gällande reglementet (SFS 1939: 416), varefter verksamheten påbörjades i enlighet med vissa av Kungl. Maj:t den 22 juni 1939 meddelade föreskrifter.

Emellertid uppkom hösten 1939 till följd av vidtagna försvarsorganisatoriska åtgärder ett ökat behov av vårdplatser inom garnisonssjukvården i Stockholm. En ytterligare ökning av vårdplatsbehovet inträdde genom den anbefallda förstärkta försvarsberedskapen. Från de militära myndigheternas sida framlades därför vid nämnda tidpunkt förslag till utökning av antalet vårdplatser. De i ärendet hörda myndigheterna voro ense om att den år 1930 fastställda planen för garnisonssjukvårdens organisation borde såtillvida modifieras, att karolinska sjukhusets garnisonsavdelningar togos i anspråk enbart för de kirurgiska sjukdomsfallen, medan garnisonssjukhuset tills vidare bibehölls och avsåges för de medicinska och venerologiska sjukdomsfallen. Av praktiska skäl borde emellertid garnisonssjukhuset anknytas till karolinska sjukhuset som ett slags filialsjukhus och följaktligen stå under in-seende av direktionen för karolinska sjukhuset.

Förslag i ämnet framlades i propositionen 1940 L: 149 och godkändes av riksdagen enligt skrivelse nr 321. Därvid förutsattes, att den ändrade sjukhusorganisationen skulle erhålla endast provisorisk karaktär i avvaktan på närmare erfarenheter rörande behovet under normala förhållanden av vårdplatser inom garnisonssjukvården. I anslutning härtill föreskrev Kungl. Maj:t den 28 juni 1940, att bestämmelserna rörande den ändrade organisationen av garnisonssjukvården skulle endast tills vidare lända till efterrättelse. Sedermera uppdrog chefen för försvarsdepartementet enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 6 november 1942 åt ledamoten av riksdagens andra kammare J. E. G. Fast att leda en utredning rörande den slutliga organisationen av garnisonssjukvården i Stockholm.

Med skrivelse den 21 november 1944 har den sakkunnige överlämnat betänkande i ämnet.

Över betänkandet ha, efter remiss, utlåtanden avgivits av överbefälhavaren, chefen för armén, chefen för marinen, chefen för flygvapnet, försvarets

sjukvårdsförvaltning, arméns fortifikationsförvaltning, arméförvaltningen, försvarets bostadsanskaffningsnämnd, medicinalstyrelsen, centrala sjukvårdsberedningen, civill försvarsstyrelsen, byggnadsstyrelsen och direktionen för karolinska sjukhuset, varjämte, sedan tillfälle därtill beretts vederbörande, länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholms läns landstings förvaltningsutskott, Stockholms stads sjukhusdirektion, Sveriges läkarförbund, svensk sjuksköterskeförening och försvarsverkens civila personals förbund yttrat sig över betänkandet.

II. Garnisonssjukvården i Stockholm och den kliniska undervisningen.

Den sakkunnige har inledningsvis framhållit, att en huvudsynpunkt vid uppbyggandet av garnisonssjukvården i Stockholm i dess tidigare skeden varit önskemålet att äga tillgång till det militära patientmaterialet för den kliniska undervisningen vid utbildningen av läkare. I anslutning härtill har den sakkunnige vidare anfört följande.

Denna synpunkt dominerade helt under förra delen av 1800-talet men förlorades sedermera ur sikte för att åter väckas till liv under diskussionerna kring planeringen av karolinska sjukhuset. Den nuvarande organisationen av garnisonssjukvården i Stockholm — bortsett från de provisoriska åtgärder som vidtagits under det nu pågående världskrigets förlopp — har också utformats med tanke på att »garnisonsfallen» skola komma till användning i den kliniska undervisningen. De nämnda provisoriska åtgärderna ha ej heller syftat till att rubba denna principiella grundval. Utgångsläget för den nu föreliggande utredningen är fördenskull en organisation av den stockholmska garnisonssjukvården, som avser att tillgodose den kliniska undervisningens krav på patientmaterial.

Av det anförda framgår, att diskussionen om garnisonssjukvårdens framtida organisation i första hand måste taga sikte på frågan om nödvändigheten eller lämpligheten av samröre mellan vården av stockholmsgarnisonens militärpatienter och den akademisk-kliniska undervisningen för blivande läkare. Först sedan denna fråga besvarats kan ställning tagas till de principer, enligt vilka garnisonssjukvården bör organiseras.

För erhållande av ett auktoritativt svar på spørsmålet om den kliniska undervisningens förhållande till garnisonssjukvården i Stockholm har utredningen i skrivelse till direktionen för karolinska sjukhuset den 20 januari 1943 framställt följande frågor, nämligen

1) huruvida med hänsyn till den kliniska undervisningens behov militära patienter kunna anses erforderliga för sjukhusets del;

2) huruvida med hänsyn till vad nyss anförts och i betraktande av övriga ifrågakommande omständigheter det ur direktionens synpunkt anses lämpligt, att garnisonssjukvården i Stockholm även i framtiden organisatoriskt anslutes till karolinska sjukhuset; eller

3) huruvida direktionen med hänsyn till sjukvården vid karolinska sjukhuset finner det önskvärt, att garnisonssjukvården i Stockholm helt skiljes från sjukhuset; samt

4) därest den under 3) angivna frågan anses böra besvaras jakande, huruvida med hänsyn till förekommande angelägna arbetsuppgifter karolinska sjukhuset lämpligen kan för andra sjukvårdsändamål övertaga de nu för sjukhusets garnisonsavdelningar avsedda lokalutrymmena.

Efter en närmare redogörelse för direktionens för karolinska sjukhuset svar å de sålunda framställda frågorna — betänkandet (sid. 21—24) — har den sakkunnige sammanfattat svarens innebörd på följande sätt.

Av den nu lämnade redogörelsen framgår, att direktionen för karolinska sjukhuset med vissa förbehåll ställt sig på den ståndpunkten, att det med hänsyn till den kliniska undervisningen knappast föreligger ett deciderat önskemål om fortsatt organisatoriskt samgående mellan garnisonssjukvården och den kliniska undervisningen i Stockholm. För egen del vill utredningen framhålla, att de betänkligheter, som den kirurgiska undervisningens företrädare, professorn John Hellström, framfört mot att det militära patientmaterialet skulle bortfalla, av honom under utredningens vidare förhandlingar i väsentlig grad modifierats, under förutsättning att vissa av honom framförda önskemål beträffande karolinska sjukhusets garnisonsavdelningars framtida utnyttjande bleve tillgodosedda. Till denna fråga återkommer utredningen i ett följande avsnitt.

Sammanfattningsvis anser sig utredningen kunna fastställa, att den tidigare med styrka hävdade uppfattningen om militärpatienternas behövlighet för den kliniska undervisningen i Stockholm numera icke kan tillerkännas samma avgörande betydelse som tidigare. Utredningen finner därför, att en lösning av frågan om den framtida organisationen av garnisonssjukvården i Stockholm numera kan åvägabringas utan samgående med den kliniska undervisningen för blivande läkare därstädes. Utredningen kommer i ett följande avsnitt att dryfta de olika principiella lösningar av frågan om garnisonssjukvårdens organisation, som i anslutning till det nyss anförda kunna tänkas.

Föredragande statsrådet har för sin del anfört följande.

Av den föreliggande utredningen framgår, att de militära patienterna från Stockholms garnison icke längre äro behöfliga såsom underlag för den kliniska undervisningen vid karolinska sjukhuset. Härav följer att denna garnisons sjukhusfråga kan lösas fristående, utan hänsyn till den kliniska undervisningen. Härmed är emellertid icke sagt, att militärpatienterna — därest garnisonssjukvården frigöres från karolinska sjukhuset — över huvudtaget icke behöva anlita karolinska sjukhuset. Beträffande vissa speciella sjukdomar, exempelvis ögonsjukdomar och åkommor, som kräva radiologisk behandling, torde allt fortfarande den ordningen bli gällande, att även de militära patienterna hänvisas till karolinska sjukhusets specialkliniker.

III. Olika alternativ i fråga om den framtida organisationen av garnisonssjukvården i Stockholm.

Den sakkunnige har till behandling upptagit följande förslag i avseende å utformningen av garnisonssjukvårdens organisation, nämligen

1) utbyggnad av karolinska sjukhuset för täckande av det militära vårdbehovet,

2) utbyggnad av det nuvarande garnisonssjukhuset för samma ändamål,

3) slopande av en garnisonssjukhusvård såsom sådan och dennas ersättande med vård å befintliga (eventuellt utbyggda) kommunala sjukvårdsinrättningar, samt

4) uppförande av ett nytt garnisonssjukhus för Stockholms garnisons (och intilliggande) truppförband och andra militära formationer.

Efter att närmare ha behandlat de nu angivna alternativen har den sakkunnige sammanfattningsvis ansett sig kunna fastslå, att såväl allmänt organisatoriska som ock ekonomiska synpunkter närmast talade för det sistnämnda alternativet, d. v. s. uppförande av ett nytt garnisonssjukhus för Stockholms garnison. För denna lösning talade enligt den sakkunnige jämväl synpunkten att bereda en fast grundval för utbildningen av försvarets medicinalpersonal.

Den sakkunnige hade funnit dessa synpunkter motivera en principlösning av frågan om organisationen av garnisonssjukvården i Stockholm i enlighet med det nu föreliggande alternativet, d. v. s. genom uppförande av ett nytt garnisonssjukhus för Stockholms garnison.

De myndigheter och organisationer, som i sina yttranden berört förevarande avsnitt av den sakkunniges betänkande, ha samtliga tillstyrkt, att organisationen av garnisonssjukvården i Stockholm utformades på grundval av det av den sakkunnige förordade alternativet med uppförande av ett nytt garnisonssjukhus.

Föredragande statsrådet har för sin del anfört följande.

Den sakkunnige har såsom framgår av den tidigare redogörelsen efter en diskussion av olika tänkbara alternativ för organisationen av garnisonssjukvården i Stockholm stannat vid det förslag, som innebär uppförande av ett helt nytt garnisonssjukhus. De skäl den sakkunnige anfört till stöd härför finner jag bärande. I likhet med de hörda myndigheterna och organisationerna förordar jag, att sjukhusvården för Stockholms garnison och närbelägna truppförband, formationer och anstalter tillgodoses genom uppförande av ett nytt garnisonssjukhus. Emellertid finner jag det vara av intresse, att detta sjukhus kommer till användning även för civila sjukvårdsändamål i den mån detta är möjligt utan eftersättande av den militära sjukvården. I detta syfte ha på mitt föranstaltande inletts förhandlingar med Stockholms läns landsting, vilka även lett till positivt resultat.

IV. Utnyttjandet av karolinska sjukhusets garnisonsavdelningar efter uppförandet av ett nytt garnisonssjukhus.

Den sakkunnige har i enlighet med honom meddelade direktiv icke ingått på någon detaljbedömning av karolinska sjukhusets organisation och lokalförhållanden i annan mån än som för utredningsuppdragets fullgörande varit erforderligt. På grund härav har den sakkunnige inskränkt sig till att anföra vissa allmänna synpunkter på detta spörsmål och därvid framhållit följande.

I sitt yttrande till utredningen rörande förhållandet mellan garnisonssjukvården i Stockholm och den kliniska undervisningen därstädes hänvisade direktionen för karolinska sjukhuset bland annat till de synpunkter i ämnet som framförts av professorn John Hellström, vilken i sitt jämväl tidigare återgivna särskilda uttalande framförde önskemålet, att en urologisk klinik måtte tillkomma vid karolinska sjukhuset liksom även undervisningsmöjligheter i ämnet plastikkirurgi.

Utredningen — vars direktiv och sammansättning icke medgiva ett närmare ingående på hithörande spörsmål — vill likväl såsom sin mening ut-

tala, att de nuvarande lokalerna för karolinska sjukhusets garnisonsavdelningar efter nedläggandet av garnisonssjukvården å sjukhuset bäst synas kunna komma till användning för något kirurgiskt ändamål. Huruvida lokalerna äro tillräckliga för beredande av utrymme för båda de nyssnämnda kirurgiska specialiteterna, har utredningen icke närmare undersökt. Utredningen vill emellertid i anslutning till under utredningsarbetets gång från flera håll framförda önskemål understryka vikten av, att vidgat utrymme beredes för specialiteten plastik-kirurgi och detta med hänsyn såväl till den civila sjukvårdens behov som ock till militära beredskapssynpunkter.

Över vad den sakkunnige anfört i nu förevarande avseende hava yttranden avgivits av försvarets sjukvårdsförvaltning och direktionen för karolinska sjukhuset.

Sjukvårdsförvaltningen har anslutit sig till den av den sakkunnige uttalade uppfattningen, att ökat utrymme bör beredas specialiteten plastik-kirurgi.

Direktionen för karolinska sjukhuset har yttrat, att om garnisonssjukvården, såsom förslaget innebure, i huvudsak skildes från karolinska sjukhuset, kunde de vårdplatser vid sjukhuset, som nu disponerades för garnisonsavdelningarna, utnyttjas mera direkt för tillgodoseende av sjukhusets uppgift såsom undervisningssjukhus. Direktionen hemställde under nämnda förutsättning, att tillfälle framdeles beredes direktionen att framlägga förslag rörande användningen av dessa vårdplatser.

Föredragande statsrådet har i nu förevarande fråga anfört följande.

Frågan på vad sätt de för militära sjukvårdsändamål överflödiga lokalutrymmena inom karolinska sjukhuset i framtiden skola utnyttjas innefattar ett ämne, som icke synes böra upptagas till prövning i förevarande sammanhang. Även om, såsom den sakkunnige och försvarets sjukvårdsförvaltning framhållit, behov av dessa lokaler föreligger för beredande av utrymme åt plastik-kirurgi, synes likväl spørsmålet böra hållas öppet i avvaktan på närmare utredning av direktionen för karolinska sjukhuset. Det torde få ankomma på direktionen att till Kungl. Maj:t inkomma med dylik utredning.

V. Det nya garnisonssjukhusets upptagningsområde och belägenhet.

Den sakkunnige har framhållit, att de militära formationer och etablissemang, som ett garnisonssjukhus i Stockholm i första hand hade att betjäna, vore — förutom de till Stockholm förlagda centrala förvaltningsmyndigheterna — vissa för försvaret gemensamma institutioner och högre staber samt de truppförband etc., vilkas förläggningsort vore Stockholm. Arméns hithörande truppförband vore Svea livgarde, Livregementet till häst, första tygkompaniet, Svea artilleriregemente, Stockholms luftvärnsregemente, Svea ingenjörkår, Signalregementets huvuddel och första intendenturkompaniet. Marinens i Stockholm förlagda formationer utgjordes av Ostkustens marindistrikt med Stockholms örlogsstation och Stockholms örlogsvarv.

Utöver nu angivna militära organisationer syntes enligt den sakkunnige även följande etablissemang med nedan nämnda förläggningsorter böra åtminstone vad beträffar mera specialiserad sjukvård repliera på det nya

garnisonssjukhuset, nämligen ur armén Göta pansarlivgarde (Enköping) och Södermanlands pansarregemente (Strängnäs), ur marinen Stockholms kustartilleriförsvar och Vaxholms kustartilleriregemente (Vaxholm) samt ur flygvapnet Roslagens flygflottilj (Hägernäs), Svea flygflottilj (Barkarby) samt Södertörns flygflottilj (Tullinge).

Den sakkunnige har, då flertalet av de militära organisationer, vilka det nya garnisonssjukhuset skulle betjäna, vore belägna i eller invid Stockholm, ansett det vara naturligtast att tänka sig en förläggning av sjukhuset inom eller i närheten av huvudstaden. De synpunkter i övrigt, som enligt den sakkunniges mening borde vara vägledande vid valet av förläggningsplats för det nya sjukhuset, vore följande, nämligen hänsyn till kommunikationernas krav, ekonomiska synpunkter och i viss mån luftskyddssynpunkter, d. v. s. önskemålet att bereda ifrågakommande sjukhusbyggnader en så utspridd förläggning som möjligt inom det givna sjukhusområdet.

Efter att med närmare motivering ha framhållit, att kommunikationssynpunkterna icke kunde anses giva utslag vid valet av förläggningsplats för det nya garnisonssjukhuset har den sakkunnige såsom sin uppfattning uttalat, att detta däremot syntes bliva fallet vid övervägandet av de ekonomiska synpunkterna. Den sakkunnige hade ansett sig böra utgå från att särskilda kostnader för markförvärv för det nya sjukhusets behov så vitt möjligt borde undvikas. Detta kunde endast ske därest lämplig kronan tillhörig mark för ändamålet ställdes till förfogande. Härvidlag kunde numera i stort sett endast två områden ifrågakomma, nämligen Ladugårdsgärde eller Järvafältet.

Rörande nämnda områden ur de synpunkter varom här vore fråga har den sakkunnige anfört följande.

Vad beträffar Ladugårdsgärde är detta område numera till en ganska avsevärd del disponerat för militära administrationsbyggnader, vilka för övrigt stå under utbyggnad. Ehuru återstående delar av detta område i och för sig måhända skulle vara tillräckliga för beredande av utrymme åt ett sjukhusområde, synes det knappast lämpligt att hit förlägga en sjukvårdsinrättning av den storlek, varom här är fråga. Ladugårdsgärde synes därför endast böra ifrågakomma, därest icke andra för sjukhusbyggnader lämpade områden kunna anses stå till förfogande.

Genom representanter för arméns fortifikationsförvaltning och IV. militärbefälsstaben har utredningen orienterats om föreliggande möjligheter att disponera för ett sjukhus lämpliga områden å Järvafältet. Denna orientering har givit följande resultat. I huvudsak två i och för sig för ändamålet lämpliga områden stå till förfogande, vilkas ianspråktagande icke inkräktar på Järvafältets användbarhet för övningsändamål, nämligen dels Bagartorp vid Enköpingsvägen och dels Örområdet strax norr om Sundbyberg.

Av dessa områden torde Bagartorp ligga lämpligast till ur kommunikationssynpunkt med sitt läge i omedelbar närhet av en större allmän väg, varjämte området är väl lämpat för bebyggelse med hänsyn till markytans beskaffenhet. Emellertid ha fortsatta undersökningar givit vid handen, att ett ianspråktagande av detta område för uppförande av ett nytt garnisons-sjukhus kommer att kollidera med vissa andra byggnadsprojekt för armén, nämligen ordnandet av förläggningen för första intendenturkompaniet. Efter

genomförandet av detta byggnadsprogram blir det återstående tomtområdet för litet för garnisonssjukhusets behov och kommer dessutom att ligga alltför nära vissa statens järnvägar tillhörande anläggningar. Efter samråd med arméns fortifikationsförvaltning har utredningen för den skull ansett sig icke böra ifrågasätta detta områdes ianspråktagande för här avsett ändamål.

Vad åter beträffar Örområdet är detta område ur flera synpunkter mycket fördelaktigt för en sjukhusbebyggelse. Området bildar en relativt avgränsad del på ett höjdparti och har en storlek, som väl medger en lämplig utplacering av byggnaderna samt möjligheter till eventuella framtida utvidgningar i olika riktningar. Området är beläget på något avstånd från allmän väg och vissa kostnader för förbättring av vägförbindelserna måste därför påräknas i detta fall. Ytterligare relativt betydliga kostnader måste dessutom beräknas för planerings- och sprängningsarbeten på grund av områdets starkt kuperade yta. Dessa kostnader äro visserligen betydliga men icke av den storleksordning att de, vägda mot de fördelar i övrigt, som en förläggning av det nya garnisonssjukhuset till detta område skulle innebära, kunna anses utgöra ett allvarligare hinder. Härtill kommer att vederbörande myndigheter icke kunnat anvisa annat lämpligt, kronan tillhörigt område invid Stockholm. Ur luftskyddssynpunkt torde Örområdet vara förmånligare än området vid Bagartorp. Ur de anförda synpunkterna vill utredningen sålunda förorda, att det blivande garnisonssjukhuset förlägges till Örområdet å Järvafältet, en förläggning som jämväl tillstyrkts av arméns fortifikationsförvaltning och vederbörande militärmyndigheter.

Under utredningens gång har visserligen framkommit, att Sundbybergs stad hyser vissa planer på att kunna förvärva någon del av Örområdet för park- och fritidsändamål. Förhandlingar med representanter för staden ha dock givit vid handen, att stadens planer i detta avseende väl kunna sammanjämkas med ett eventuellt ianspråktagande av en del av området för sjukhusändamål.

Området tillhör, såsom förut nämnts, Järvafältet och är sålunda statens egendom samt redovisat å försvarsväsendet fastighetsfond. Inhämtade upplysningar giva vid handen, att området endast belastas av vissa nyttjanderätter med kort uppsägningstid, varför området kan tagas i anspråk för uppförande av det nya garnisonssjukhuset utan nämnvärd tidsutdräkt.

Av de hörda remissmyndigheterna ha vissa särskilt betonat luftskyddssynpunkterna. *Överbefälhavaren* har härvid, bland annat, framhållit betydelsen av att de närmast sjukhuset liggande terrängpartierna i framtiden icke toges i anspråk för uppförande av fabriker eller andra tänkbara bombmål utan användes till park- och fritidsändamål.

Föredragande statsrådet har anfört följande.

Såsom den sakkunnige framhållit böra vid valet av förläggningsplats för det nya garnisonssjukhuset kostnader för markförvärv såvitt möjligt undvikas och sålunda något kronan tillhörigt markområde komma i fråga. Bland sådana områden har den sakkunnige nämnt Ladugårdsgärde och Järvafältet. På de av den sakkunnige anförda skälen, vilka understrukits av remissmyndigheterna, anser jag ett ianspråktagande av någon del av Ladugårdsgärde icke numera kunna övervägas.

Vid angivna förhållanden återstår i stort sett endast att välja en lämplig förläggning å Järvafältet. Den sakkunnige har undersökt två olika platser därstädes och stannat för alternativet att förlägga sjukhuset till Örområdet inom fältets sydligaste del. Då jag vid besök på platsen funnit detta område vara lämpligt som förläggningsplats för ett sjukhus, föreslår jag i lik-

het med utredningsmannen och de myndigheter, som yttrat sig i denna fråga, att sjukhuset förläggas till nämnda plats.

En skiss över det föreslagna förläggningsområdets belägenhet torde såsom bilaga (*Bil. 1*) få fogas till statsrådsprotokollet i ärendet. I anslutning till vad överbefälhavaren anfört rörande dispositionen av områdena närmast garnisonssjukhusets tilltänkta förläggningsplats vill jag framhålla, att förslag framkommit från Sundbybergs stad om förvärf för stadens räkning av berörda områden eller delar därav, varför möjligheter finnas för en disposition av dessa områden i enlighet med vad överbefälhavaren anfört.

VI. Principprogram för ett nytt garnisonssjukhus.

1. Vårdplatsantalet å garnisonssjukhuset.

Den sakkunnige har uppskattat omfattningen av personalen vid de truppförband och andra militära formationer, som kunde anses ingå i det nya sjukhusets upptagningsområde till i runt tal 24 000 personer, därav omkring 1 500 kvinnor, samt med beaktande härav och andra på frågan inverkan omständigheter stannat för att beräkna vårdplatsbehovet å sjukhuset till 280 sängplatser.

2. Avdelningsindelning och särskilda institutioner å det nya garnisonssjukhuset.

Den sakkunnige har framhållit, att följande allmänna synpunkter borde skänkas beaktande då det gällde att avgöra, vilka discipliner inom sjukhusvården, som borde vara företrädda å det nya garnisonssjukhuset, och vilka särskilda institutioner, som borde anknytas till sjukhuset. Sjukhusets uppgift komme i första hand att bli att tjäna såsom »normallasarett» för Stockholms garnison. Vidare skulle sjukhuset kunna tjänstgöra såsom remissjukhus för patienter från militära förband på ett ej alltför stort avstånd från huvudstaden. Vid sidan av dessa direkt sjukvårdande uppgifter syntes sjukhuset såsom rikets största militära sjukvårdsinrättning böra ifrågakomma såsom undervisningsanstalt för utbildning av militärläkare och viss annan medicinalpersonal inom försvarsväsendet.

I det nya sjukhuset borde enligt den sakkunnige en kirurgisk och en medicinsk avdelning ingå såsom primära delar. Den sakkunnige hade funnit sig böra föreslå, att ifrågavarande båda avdelningar vardera erhöles ett platsantal av omkring 75, vilket antal ur byggnads- och sjukhustekniska synpunkter ansetts böra närmare fixeras till 72.

Den sakkunnige har vidare föreslagit, att sjukhuset med hänsyn till dess speciella karaktär skulle innehålla en venerologisk avdelning med ett platsantal av 50 till ungefär 35. I den slutliga utformningen av byggnadsprogrammet för sjukhuset hade detta antal av byggnadstekniska skäl fixerats till 33.

Vid sidan av sistnämnda avdelning syntes enligt den sakkunnige med hänsyn till det militära klienteletts särart ytterligare en specialavdelning böra ingå i det nya sjukhuset, nämligen en avdelning för öron-, näs- och halssjukdomar, omfattande 25 vårdplatser.

Jämte förutnämnda vårdavdelningar syntes sjukhuset enligt den sakkunnige böra omfatta vissa gemensamma avdelningar, nämligen s. k. E-avdelning, avsedd för vård av sådana sjuka, där vårdplatserna kunna vara enkelt utrustade och sålunda anskaffas för lägre kostnad än å övriga avdelningar, isoleringsavdelning samt privatavdelning. Vårdplatsbehovet beräknades av den sakkunnige till 38 för E-avdelningen och till 20 för vardera av de båda övriga avdelningarna.

Utöver de nu angivna vårdavdelningarna borde enligt den sakkunnige i principprogrammet för sjukhuset ingå — förutom undervisnings- och förläggningslokaler för militärmedicinsk personal — erforderliga arbets-, ekonomi- och administrationsavdelningar.

Den sakkunnige har vidare anfört, att sjukhusets karaktär av ett rent militärt sjukvårdsetablissemang åberopats till stöd för att i principprogrammet skulle upptagas ytterligare vissa lokaler, vilka åtminstone hittills saknade motsvarighet bland landets civila sjukhus, nämligen lokaler för s. k. chockbehandling av svårt skadade vid bombanfall och liknande. Utländska erfarenheter från det senaste världskriget hade särskilt åberopats till stöd för att dylika lokaler borde tillkomma å det nya garnisonssjukhuset. Ehuru den sakkunnige för sin del hyste viss tvekan om nödvändigheten att bereda plats för en chockavdelning inom principprogrammet för sjukhuset, hade han likväl icke ansett sig böra motsätta sig, att en dylik avdelning inrättades. För ändamålet krävdes inga särskilt komplicerade och dyrbara lokalutrymmen och endast enklare inventarieutrustning.

Slutligen borde enligt den sakkunnige i principprogrammet för det nya garnisonssjukhuset ingå bostäder för den personal å sjukhuset, som icke ansåges böra hänvisas att söka bostäder på den allmänna hyresmarknaden.

Den sakkunnige har därjämte uttalat, att en rationalisering av truppförbands- och motsvarande sjukhus i och invid Stockholm utgjorde en nödvändig förutsättning för ett efter moderna grundsatser upplagt principprogram för ett nytt garnisonssjukhus.

Av remissmyndigheterna ha *försvarets sjukvårdsförvaltning* och *civilförsvarsstyrelsen* under åberopande bland annat av de under kriget vunna erfarenheterna understrukit vikten av att en s. k. chockavdelning inrättades vid sjukhuset.

Föredragande statsrådet har beträffande det föreslagna principprogrammet för sjukhuset anfört följande.

Föreliggande förslag till principprogram för det nya garnisonssjukhuset har i alla väsentliga delar tillstyrkts av de hörda myndigheterna. Enighet råder om att sjukhuset bör innefatta de vårdavdelningar som utredningsmannen angivit, nämligen medicinsk avdelning, kirurgisk avdelning, venerologisk avdelning, öronavdelning, E-avdelning, isoleringsavdelning och privatavdelning. Ehuru en privatavdelning icke är nödvändig i ett sjukhus av detta slag, vill jag på de av utredningsmannen anförda skälen icke motsätta mig, att en dylik avdelning inrymmes i byggnadsprogrammet. I fråga om behovet av de övriga vårdavdelningarna synes någon tvekan icke råda.

I fråga om vårdavdelningarnas storlek ha vissa invändningar riktats mot utredningsmannens förslag. Särskilt gäller detta beträffande den venerologiska avdelningen, som anses vid bifall till nämnda förslag bli väl liten, i samband varmed framhållits, att den blivande avdelningen för här avsedda sjukdomar vid karolinska sjukhuset icke skulle kunna mottaga garnisonspatienter för vård.

För egen del vill jag i denna fråga först erinra därom, att vårdplatser på sjukhuset av utredningsmannen beräknats även för garnisonens civila personal. Då denna personal icke nödvändigtvis behöver vårdas å garnisons-sjukhus utan bör kunna erhålla erforderlig vård å redan befintliga civila sjukhus, synes mig utredningsmannens förslag innefatta ett väl stort antal vårdplatser. Härtill kommer att jag i det följande ifrågasätter om platser å sjukhuset över huvud taget böra avses för kvinnlig personal. I och för sig skulle alltså en reduktion av antalet vårdplatser vara tänkbar. Emellertid har verkställd utredning utvisat att en beskäring av antalet vårdplatser skulle i ekonomiskt hänseende ställa sig mycket oförmånlig. Ur sjukvårdssynpunkt är det vidare av direkt intresse att sjukhuset belägges även med civila patienter. Med hänsyn härtill finner jag mig icke kunna förorda någon reduktion av antalet vårdplatser, så mycket mindre som den överenskommelse med Stockholms läns landsting om vård av civila patienter, som preliminärt träffats torde komma att trygga en jämn belastning av sjukhuset. Å andra sidan framgår av det nu anförda att jag icke heller anser mig böra räkna med någon utökning av sjukhuset utöver utredningsmannens förslag. Vad storleken av vårdavdelningarna beträffar har jag i brist på närmare hållpunkter funnit mig böra i nuvarande läge godtaga nämnda förslag.

De lokala myndigheterna — länsstyrelsen i Stockholms län och länets landstings förvaltningsutskott — ha ifrågasatt statlig medverkan vid anordnandet av epidemivården för Stockholmsgarnisonen, vilken vård till största delen kommer att åvila landstinget. På av utredningsmannen anförda skäl och efter att i denna del ha samrått med chefen för socialdepartementet anser jag mig icke kunna förorda ett frångående av nuvarande regler rörande ansvaret för denna vård, även om jag är medveten om att förpliktelserna i detta avseende kunna visa sig bli betungande för landstinget.

Jag förordar således, att sjukhusets vårdavdelningar erhålla i huvudsak följande storlek:

Medicinsk avdelning	72 platser
Kirurgisk avdelning	72 »
Venerologisk avdelning	33 »
Öronavdelning	25 »
E-avdelning	38 »
Isoleringsavdelning	20 »
Privatavdelning	20 »

Summa 280 platser

Särskilt de militära myndigheterna ha starkt understött den sakkunniges förslag om anslutande av undervisningslokaler för militärmedicinsk personal till det nya garnisonssjukhuset. Denna personal utgöres av militärläkare, värnpliktiga läkare, tandläkare och apotekare samt fast anställda respektive värnpliktiga sjukvårdare. Då förutsättningarna för en effektiv undervisning av sådan personal för närvarande äro mindre goda och det synes ändamålsenligt att i samband med garnisonssjukhusets anordnande bereda möjligheter för en rationellt bedriven undervisning för hithörande personal-kategorier, anser jag mig böra godtaga den sakkunniges förslag i denna del.

I det följande ämnar jag dock föreslå viss begränsning i det av utredningsmannen för dessa undervisningslokaler förordade byggnadsprogrammet.

Den chockbehandlingsavdelning, som vid bifall till den sakkunniges förslag skulle knytas till det nya sjukhuset, synes uteslutande komma att fylla beredskapsuppgifter och hör därför knappast organiskt samman med ett för fredsändamål planerat garnisonssjukhus. Med hänsyn till vad försvarets sjukvårdsförvaltning och civilförvarsstyrelsen anfört till stöd för att en chockbehandlingsavdelning inrättas vid sjukhuset anser jag mig likväl böra biträda den sakkunniges förslag i denna del, varvid jag särskilt vill framhålla, att de för avdelningen beräknade utrymmena kunna i fredstid tagas i anspråk för annat sjukvårdsändamål.

Den av utredningsmannen berörda frågan om förbättrade förhållanden för truppförbandssjukvården inom Stockholms garnison befinner sig under utredning, varför jag här icke har anledning ingå på detta spörsmål.

VII. Förslag till uppförande av ett nytt garnisonssjukhus.

På grundval av det i föregående avsnitt angivna principprogrammet har utredningens arkitekt N. Grep utarbetat principskisser till erforderliga byggnader för det nya garnisonssjukhuset. Beträffande de närmare detaljerna i denna del hänvisas till den sakkunniges betänkande (s. 50—58).

Av en till statsrådsprotokollet såsom bilaga fogad situationsplan för sjukhusområdet framgår, att området i vissa delar är starkt kuperat, vilket bidragit till att höja kostnaderna för sjukhusets uppförande.

Beträffande den närmare planeringen av de olika lokalutrymmena inom sjukhuset har *den sakkunnige* anfört följande.

Den egentliga sjukhusbyggnaden är utformad som ett T och avses skola förläggas i områdets sydliga del. Beträffande byggnadens placering i terrängen må framhållas, att byggnadens huvudfasad kommer att vetta åt sydsydost, vilken placering enligt den sjukhustekniska sakkunskapen anses vara den förmånligaste. Med streckade linjer har angivits huru utredningen tänkt sig en eventuell tillbyggnad till sjukhuset, sedan förefintliga möjligheter till påbyggnad av detsamma — vilka möjligheter komma att beröras i det följande — tagits i anspråk.

Omedelbart norr om huvudbyggnaden ha sjukhusets köksavdelning och panncentral placerats, vilka lokaler stå i kulvertförbindelse med huvudbyggnaden.

Undervisningslokalerna med tillhörande förläggingsutrymmen i barackform ha placerats väster om köket och panncentralen i tre olika byggnader, varav den ena, i L-form, innehåller undervisningslokaler med gymnastiksal samt övriga byggnader förläggingsutrymmen.

Övriga å området placerade byggnader äro bostadsbyggnader för sjukhusets befattningshavare. Öster om sjukhusbyggnaden ha sålunda placerats två bostadsbyggnader, den ena för sköterskor och assistentsköterskor och den andra för biträden. De ifrågakommande bostadsbyggnaderna ha placerats i terrängen på sådant sätt att möjligheter att uppföra ytterligare en å två bostadsbyggnader förefinnas. Huru denna framtida byggnad avses skola placeras har åskådliggjorts med streckade linjer. Väster om de egentliga sjukvårdsbyggnaderna ha placerats bostadsbyggnader för överläkare, underläkare samt maskinist, vaktmästare och ambulansförare.

Av situationsplanen framgår vidare, att i områdets nordvästra del utrymme reserverats för en framtida byggnad, vilken närmast avses såsom elevhem

för den händelse en särskild sjuksköterskeskola för försvaret skulle komma att anordnas.

I detta sammanhang må framhållas, att de olika byggnadernas placering i terrängen måst ske under hänsynstagande till en över området löpande elektrisk högspänningsledning, vars sträckning utmärkts å situationsplanen.

Av den till statsrådsprotokollet fogade perspektivskissen framgår, huru den sakkunnige tänkt sig utformningen av den sydliga fasaden av sjukhusets huvudbyggnad. Beträffande dispositionen av denna byggnad har den sakkunnige anfört följande.

I den västra flygeln avses skola inrymmas följande institutioner i nedan nämnda våningsplan, nämligen i souterrängvåningen avdelning för bad och fysikalisk terapi samt förvaringslokaler för patienters kläder och övrig personlig utrustning, i bottenvåningen E-avdelning och i våningen en trappa upp avdelningen för hud- och könssjukdomar. I våningarna två—fem trappor upp avses skola förläggas i nu nämnd ordning två medicinska och två kirurgiska avdelningar.

Huvudbyggnadens östra flygel avses skola disponeras på följande sätt. I en undre souterrängvåning förlägges den s. k. chockavdelningen, medan en övre souterrängvåning beräknas skola inrymma centralgarderober för olika kategorier befattningshavare inom sjukhuset, centralt läkemedelsförråd, tandklinik m. m. Bottenvåningen är avsedd för mottagnings- och operationslokaler för sjukhusets öronavdelning, vars vårdavdelning förutsättes skola inrymmas i våningen en trappa upp. I våningarna två och tre trappor upp avses skola förläggas respektive isoleringsavdelning och enskild avdelning.

I huvudbyggnadens norra flygel avses garnisonssjukhusets arbetslokaler skola inrymmas. Souterrängvåningarna beräknas för skyddsrum, centralförråd, filmarkiv m. m. Bottenvåningen innehåller centralhall med centralgarderob, mottagningsavdelning för ögonsjukdomar samt administrationslokaler. Den kirurgiska mottagningsavdelningen är inrymd i våningen en trappa upp och motsvarande medicinska avdelning samt centrallaboratorium i våningen två trappor upp. I våningsplanet tre trappor upp har den röntgendiagnostiska avdelningen placerats, under det att i våningen fyra trappor upp inrymts mottagningsavdelning för hud- och könssjukdomar, centrala läkarexpeditioner samt skrivcentral. Slutligen har den kirurgiska operationsavdelningens lokaler förutsatts skola inrymmas i våningen fem trappor upp. I takvåningen ha utrymmen beräknats för läkarexpeditioner.

Undervisnings- och förläggningsbyggnader har den sakkunnige avsett skola utföras av trä, medan byggnadsmaterialet för samtliga övriga byggnader förutsatts skola vara tegel. För att nedbringa underhållskostnaderna för dessa senare ha fasaderna avsetts skola utföras av gulgrönt tegel med fogstrykning.

Föredragande statsrådet, som redogjort för remissutlåtandena i ämnet, har i förevarande sammanhang anfört följande.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår ha i flera remissutlåtanden framförts erinringar beträffande olika detaljer i den sakkunniges förslag till byggnadsprogram för det nya garnisonssjukhuset. Särskilt gäller detta sjukhusalarnas storlek men även beträffande korridorer m. m. ha förslag framställts om ökning av de i betänkandet förutsatta måtten. För egen del finner jag det visserligen angeläget, att standarden å det nya sjukhuset i byggnadstekniskt avseende hålles så hög som möjligt. Å andra sidan bör hållas i minnet, att det här icke är fråga om ett kliniskt undervisnings-sjukhus utan om ett sjukhus, som till sin funktion närmast kommer att

svara mot ett civilt normallasarett. Även med denna bedömningsgrund kan det efter ett studium av de framställda ändringsyrkandena dock sättas i fråga, huruvida icke ändringar i förslaget detaljer kunna i vissa hänseenden vara erforderliga, vilka emellertid lämpligen — såsom utredningsmannen förutsatt — böra ske efter en översyn av förslaget i samband med utarbetandet av arbetsritningar för sjukhuset. I enahanda ordning torde jämväl böra beaktas övriga av myndigheterna och organisationerna framförda detaljerinringar mot byggnadsprogrammets utformning. En förut-sättning härvidlag bör dock vara, att den ekonomiska ramen för program-mets genomförande icke överskrides. I detta sammanhang bör — i anslutning till vad i ämnet anförts av medicinalstyrelsen, byggnadsstyrelsen och centrala sjukvårdsberedningen — övervägas, om anledning kan föreligga att beräkna vårdutrymme på sjukhuset även för garnisonens relativt fåtaliga kvinnliga befattningshavare. Då vissa biutrymmen bortfalla, därest dessa befattningshavare hänvisas till vård å andra sjukhus, torde härigenom kostnadsbesparingar vara att ernå. I likhet med byggnadsstyrelsen ifrågasätter jag vidare, om gymnastiksal är erforderlig för deltagarna i de korta kurser för medicinalpersonal, som avses skola anordnas vid garnisonssjukhuset. Enligt min mening bör denna lokal utgå ur byggnadsprogrammet. Vid översynen av byggnadsprogrammet bör även ytterligare övervägas frågan om vilket byggnadsmaterial som bör väljas för de olika byggnaderna.

Jag tillstyrker således, att sjukhuset i huvudsak utformas efter de av den sakkunnige i betänkandet angivna riktlinjerna med de ändringar som nu angivits eller vid de fortsatta övervägandena kunna befinnas ändamåls-enliga och möjliga att genomföra inom ramen för anvisade medel.

VIII. Kostnadsberäkningar m. m.

Den sakkunnige har erinrat, att i byggnadsprogrammet inginge vissa byggnader m. m., vilka icke kunde anses utgöra normala delar av en sjukhusinstitution, och vilkas byggnadskostnader borde hållas skilda från övriga sådana kostnader, framförallt då det gällde att bedöma kostnaden per vårdplats å det nya garnisonssjukhuset. Den sakkunnige syftade härvid på de förut berörda undervisnings- och förläggningsbyggnaderna för medicinalpersonal samt den s. k. chockavdelningen i sjukhusets huvudbyggnad.

Kostnaderna för det egentliga sjukhuset hade av utredningens arkitekt i samråd med arméns fortifikationsförvaltning beräknats enligt nuvarande prisnivå till 4 747 500 kronor, vilket innebure en kostnad per vårdplats av (4 747 500 : 280 =) i runt tal 17 000 kronor. Med inräknande av kostnaderna för bostäder, kulvertförbindelser, ledningar samt vägar och planeringsarbeten m. m. men med bortseende från kostnaderna för undervisningslokaler m. m. samt förenämnda chockavdelning, beräknade till 828 000 kronor, uppginge kostnaderna för byggnadsprogrammets realiserande till 7 328 875 kronor, motsvarande en kostnad per vårdplats av (7 328 875 : 280 =) i runt tal 26 000 kronor. För att erhålla en uppfattning om dessa kostnaders skälighet hade den sakkunnige genom förmedling av centrala sjukvårdsberedningen låtit undersöka byggnadskostnaderna per vårdplats vid vissa på senare tid uppförda lasarettbyggnader. Härvid hade framgått, att ett i viss mån likartat byggnadsföretag, nämligen lasarettet i Karl-

skoga, vilket uppfördes åren 1941—1943 och liksom det nya garnisonssjukhuset ej vore utrustat med egen tvättinrättning, dragit en kostnad av i runt tal 26 000 kronor per plats. Den sakkunnige ansåge sig därför kunna uttala det omdömet, att de för det nya garnisonssjukhuset i Stockholm beräknade kostnaderna måste anses fullt skäligena.

Utredningsmannen har erinrat att, därest det av den sakkunnige förordade nya garnisonssjukhuset komme till stånd, såväl garnisonsavdelningarna å karolinska sjukhuset som garnisonssjukhuset å Kungsholmen kunde disponeras för andra ändamål.

Den sakkunnige har beräknat kostnaderna för inventarier till det nya garnisonssjukhuset till, i avrundat tal, 1 400 000 kronor, motsvarande en kostnad per vårdplats av 5 000 kronor. Detta belopp har synts den sakkunnige fullt normalt vid jämförelse med motsvarande kostnader å civila sjukhus. Vid beräkningen av inventariiekostnaderna har den sakkunnige förutsatt, att användbar inventarietrustning å garnisonssjukhuset vid Hantverkargatan skulle enligt försvarets sjukvårdsförvaltnings beprövande komma till användning å det nya sjukhuset.

Vad slutligen angår sättet för finansieringen av kostnaderna för genomförande av utredningens förslag till nytt garnisonssjukhus har utredningsmannen anført följande.

Tillkomsten av det nya garnisonssjukhuset kan i viss mån sägas sammanhänga med utflyttningen av Stockholms garnisons truppförband till Järvafältet, och i varje fall valet av förlägningsplats för sjukhuset är intimt förknippat med berörda utflyttning. Med hänsyn till dessa förhållanden synes det kunna ifrågasättas att finansiera byggnadskostnaderna i samma ordning som kostnaderna för truppförbandens utflyttning.

Med hänsyn till byggnadsprogrammets omfattning och den relativt avsevärda tidrymden för programmets genomförande synas byggnadskostnaderna kunna fördelas över en längre tidsperiod, förslagsvis tre budgetår.

Beträffande inventariiekostnaderna för det nya sjukhuset torde dessa böra finansieras över driftbudgeten och fördelas på två budgetår.

Föredragande statsrådet har beträffande de i detta avsnitt berörda frågorna anført.

Såsom centrala sjukvårdsberedningen framhållit beräknas kostnaden per vårdplats å det nya sjukhuset komma att stanna vid ett belopp, som i stort sett motsvarar platskostnaderna vid på senare tid uppförda civila lasarettbyggnader. Mot kostnadsberäkningarna torde därför icke föreligga anledning till erinran. Då jag i det föregående förordat vissa beskäringar i byggnadsprogrammet, synes dock totalkostnaden kunna reduceras till 8 000 000 kronor vid 1944 års prisläge.

Den sakkunnige har föreslagit, att byggnadskostnaderna skola gäldas i samma ordning som kostnaderna för Stockholms garnisons utflyttning till Järvafältet, alltså med ianspråktagande av de medel som inflyta vid exploatering av vissa militära övningsområden m. m. inom huvudstaden. Ehuru vissa skäl tala för detta förslag, finner jag mig dock böra förorda, att byggnadskostnaderna bestridas inom försvarsbeslutets kostnadsram till den del de belöpa på den i beslutet avsedda femårsperioden 1942/47. De återstående kostnaderna böra tagas i betraktande av försvarskommittén vid dess beräkningar av kostnaderna för försvarets byggnadsverksamhet för tiden

efter utgången av nämnda period. Av denna anledning bör medelsbehovet icke inräknas i de för byggnadsarbeten inom försvarsbeslutets ram anvisade anslagen utan för ändamålet uppföras individualiserat anslag vid sidan av de sistnämnda anslagen.

Vid bedömandet av föreliggande kalkyler rörande kostnaderna för inventarier till sjukhuset bör uppmärksammas, att en stor del av de inventarier över vilka det nuvarande garnisonssjukhuset disponerar kommer att kvarbliva i karolinska sjukhuset och där komma till användning, vilket ökar de nu aktuella anskaffningskostnaderna. Jag vill framhålla önskvärdheten av att ifrågavarande kostnader ytterligare nedbringas. Det torde få ankomma på försvarets sjukvårdsförvaltning att i mån av byggnadsarbetenas fortskridande inkomma med framställning rörande anvisande av medel för detta ändamål i samband varmed bör framläggas utredning rörande möjligheterna att begränsa dessa kostnader.

Då Stockholms läns landsting på sätt av det följande närmare framgår avses bli intressent i det nya garnisonssjukhuset, bör övervägas huruvida icke verkställandet av byggnadsarbetena för sjukhuset bör övervakas av en byggnadskommitté, i vilken även landstinget blir representerat. Det lärer få ankomma på Kungl. Maj:t att i detta hänseende träffa avgörande och att fastställa byggnadsprogram.

Till frågan om anvisande av anslag för ifrågavarande byggnadsföretag återkommer jag i annat sammanhang.

IX. Personalorganisation m. m.

I anslutning till vissa av *den sakkunnige* gjorda uttalanden rörande beräkningen av personalbehovet vid det nya garnisonssjukhuset har *försvarets sjukvårdsförvaltning* efter samråd med *centrala sjukvårdsberedningen* inkommit med närmare utredning rörande personalbehovet. I denna utredning har personalbehovet beräknats på följande sätt.

Överläkare	5
Underläkare	12
Sjuksköterskor	27
Assistentsköterskor	17
Sjukgymnaster	2
Elever	41
Sjukvårdare	31
Köks- och ekonomipersonal	93
Administrationspersonal	11
	<hr/>
	Summa 239

Föredragande statsrådet har för sin del anfört följande.

Det är angeläget, att statsmakterna redan vid ställningstagandet till frågan om sjukhusets uppförande kunna bilda sig en uppfattning om den blivande personalorganisationens omfattning. I detta syfte har den förutnämnda utredningen av försvarets sjukvårdsförvaltning och centrala sjukvårdsberedningen verkställt. Utan att nu taga slutlig ståndpunkt till frågan om antalet befattningshavare vid sjukhuset — denna fråga torde få framdeles i vanlig ordning övervägas — vill jag nu uttala, att de senast framlagda beräkningarna

rörande personalbehovet synas i och för sig rimliga, om jämförelse sker med förhållandena vid andra sjukhus.

X. Frågan om samarbete med Stockholms läns landsting m. m.

Den sakkunnige har efter underhandlingar med en delegation för Stockholms läns landstings förvaltningsutskott å kronans vägnar träffat ett den 15 maj 1945 dagtecknat preliminärt avtal med förvaltningsutskottet rörande samarbete mellan kronan och landstinget för garnisonssjukhusets i Stockholm drift, vilket avtal såsom bilaga fogats till statsrådsprotokollet i detta ärende. Avtalet har godkänts av landstinget vid dess lagtima möte 1945.

Föredragande statsrådet har i samarbetsfrågan anfört i huvudsak följande.

Den möjlighet som bjudes att ernå samarbete med Stockholms läns landsting synes mig ur kronans synpunkt vara av värde. Jag hänvisar härutinnan till vad av mig i det föregående anförts under avd. VI. Jag tillstyrker, att det preliminära avtalet godkännes för kronans del. Härvid kommer kronan att få svara för samtliga engångskostnader för det nya sjukhuset. Denna nackdel uppväges dock till väsentlig del därav, att landstinget åtagit sig att erlagga viss beräknad ränta å dessa kostnader. En sak för sig är att, om landstinget i framtiden skulle önska ytterligare platser, då uppkommande kostnader för tillbyggnad av sjukhuset böra gäldas av landstinget.

Jag förordar således, att riksdagens bemyndigande för Kungl. Maj:t utverkas att godkänna berörda avtal. Enligt beslut den 8 november 1945 av landstingets förvaltningsutskott gäller som villkor för landstingets deltagande, att avtalet av Kungl. Maj:t och kronan godkännes före utgången av juli 1946.

Frågan om förbättrade lokaler för det under åren 1817—1834 uppförda garnisonssjukhuset i Stockholm har sedan lång tid tillbaka varit föremål för övervägande. Ur ekonomiska och sjukhustekniska synpunkter åstadkommes vissa fördelar genom den år 1930 beslutade sammanslagningen av garnisonssjukhuset och karolinska sjukhuset. Enligt denna plan skulle garnisonssjukhuset nedläggas och för garnisonens sjuka inrättas särskilda avdelningar vid karolinska sjukhuset för medicinska och kirurgiska fall. De därefter beslutade försvarsorganisatoriska åtgärderna medförde ett ökat behov av vårdplatser inom garnisonssjukvården i Stockholm. Till följd härav beslöts vid 1940 års riksdag den ändringen i 1930 års förenämnda plan, att karolinska sjukhusets garnisonsavdelningar skulle tagas i anspråk enbart för de kirurgiska sjukdomsfallen, medan garnisonssjukhuset skulle tills vidare bibehållas och avses för de medicinska och venerologiska sjukdomsfallen. Därvid förutsattes emellertid, att denna organisation av garnisonssjukvården endast skulle erhålla provisorisk karaktär i avvaktan på närmare erfarenheter rörande behovet under normala förhållanden av vårdplatser inom garnisonssjukvården.

Sedan ny härordning år 1942 beslutats och säkrare hållpunkter härigenom vunnits för bedömande av frågan om den framtida organisationen av garnisonssjukvården i Stockholm uppdrog Kungl. Maj:t åt särskild sakkunnig att

Utskottet.

verkställa utredning av detta spörsmål. Resultatet av denna utredning har framlagts i den nu föreliggande propositionen. Förslaget är uppbyggt på den förutsättningen, att militärpatienterna från Stockholms garnison i allmänhet icke längre vore behöfliga för den kliniska undervisningen vid karolinska sjukhuset och att sjukhusfrågan kunde lösas fristående utan hänsyn till denna undervisning.

I fråga om utformningen av garnisonssjukvårdens organisation har utredningsmannen framlagt fyra olika förslag. Vid sin prövning av desamma har utskottet funnit av den sakkunnige angivna allmänt organisatoriska och ekonomiska skäl tala för uppförandet av ett helt nytt garnisonssjukhus. Förslaget härom tillstyrkes alltså. I likhet med föredragande statsrådet anser utskottet, att det nya sjukhuset bör komma till användning även för civila sjukvårdsändamål i den mån detta är möjligt utan eftersättande av den militära sjukvården.

Vid valet av förläggningsplats måste beaktas att flertalet av de till Stockholms garnison hörande militära formationer och etablissement äro belägna i eller invid Stockholm, varför en förläggning till plats inom eller invid Stockholm är önskvärd. Vidare måste det framstå såsom ett önskemål, att särskilda kostnader för markförvärv för det nya sjukhusets behov undvikas. Av de två områden, som därvid ansetts kunna ifrågakomma — Ladugårdsgärde och Järvafältet — anser utskottet sistnämnda område vara ur flera synpunkter att föredraga, och synes av den verkställda utredningen att döma det därå belägna Orområdet vara särskilt lämpat för sjukhusbebyggelse. Utskottet delar alltså föredragande statsrådets uppfattning i denna fråga och tillstyrker, att sjukhuset förlägges till sistnämnda plats.

Med avseende å det framlagda principprogrammet för det nya garnisonssjukhuset synes detsamma kunna i allt väsentligt tillstyrkas. Utskottet har sålunda icke något att erinra beträffande de vårdavdelningar, som föreslagits skola ingå i sjukhuset. Ej heller synes något vara att invända mot förslaget, i vad det avser vårdavdelningarnas storlek. Enligt förslaget skulle i anslutning till det blivande garnisonssjukhuset anordnas lokaler för undervisning av militärmedicinsk personal. Då bärande skäl anförts för att dylik undervisning bedrivs vid sjukhuset, tillstyrker utskottet, att härav påkallat behov av lokalutrymmen tillgodoses.

I fråga om de olika detaljerna i den sakkunniges förslag till byggnadsprogram för det nya garnisonssjukhuset synes vad härvidlag förordats kunna godtagas med de ändringar, som av föredragande statsrådet angivits. Det bör få ankomma på Kungl. Maj:t att vidtaga de ytterligare ändringar, som vid de fortsatta övervägandena rörande dessa detaljfrågor kunna befinnas ändamålsenliga och möjliga att genomföra inom ramen för anvisade medel.

Enligt förslaget skulle totalkostnaden för sjukhuset uppgå enligt 1944 års prisläge till 8 000 000 kronor, vilket torde i stort sett motsvara samma kostnad för vårdplats, som beräknats för de på senare tid uppförda civila lasarettsbyggnaderna. Utskottet har därför icke någon erinran att framställa mot kostnadsberäkningarna. Utskottet är ense med statsrådet om att byggnads

kostnaderna böra bestridas inom försvarsbeslutets kostnadsram till den del de belöpa på den i beslutet avsedda femårsperioden 1942/47 och att de återstående kostnaderna tagas i betraktande av försvarskommittén vid dess beräkningar av kostnaderna för försvarets byggnadsverksamhet för tiden efter utgången av nämnda period. Av totalkostnaden för sjukhusbygget beräknas ett belopp av 2 000 000 kronor bliva erforderligt under nästa budgetår.

Såsom i ärendet upplysts hava förhandlingar ägt rum mellan den sakkunnige och en delegation för Stockholms läns landstings förvaltningsutskott rörande principerna och villkoren för ett samarbete mellan staten och landstinget för driften av det nya garnisonssjukhuset. Dessa förhandlingar hava givit till resultat, att preliminär överenskommelse träffats, vars närmare enskildheter framgå av ett statsrådsprotokollet bilagt avtal. Utskottet, som anser önskvärt, att ett dylikt samarbete med Stockholms läns landsting åvägbringas, har vid sin granskning av avtalet icke funnit något vara att erinra mot detsamma. Utskottet föreslår alltså, att riksdagen bemyndigar Kungl. Maj:t att godkänna avtalet i fråga.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må

a) besluta, att ett nytt garnisonssjukhus för Stockholms garnison skall uppföras i enlighet med av föredragande statsrådet i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 4 januari 1946 angivna riktlinjer;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna i berörda statsrådsprotokoll intaget preliminärt avtal mellan Kungl. Maj:t och kronan, å ena, samt Stockholms läns landsting, å andra sidan, rörande samarbete för garnisonssjukhusets i Stockholm drift.

Stockholm den 12 mars 1946.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Lindström, Gränebo, Andrén, Bäckström, Karl Andersson, Heiding, Mannerskantz, Gustaf Karlsson, Gillström, Berling* och *Hesselbom*; samt

från andra kammaren: herrar *Törnkvist, Ward, Ohlin, Falla, Bergström, Rubbestad, Andersson* i Malmö, *Pettersson* i Dahl, *Lindholm, Holmström, Thapper* och *Persson* i Vinberg.
